

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА — рівень захищеності життя важливих інтересів людини, а також суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, зумовлених антропогенними чи природними чинниками. Система Е. б. будь-якої країни — це сукупність держ. заходів (правових, екон., тех., гуманітар. і мед.), спрямованих на підтримання рівноваги між її екосистемами та антропоген. і природ. навантаженням, розроблення механізмів оздоровлення й запобігання деградації довкілля, піклування про здоров'я людей. Вона залежить від наявності природ. ресурсів та геополіт. чинників. Визначення осн. принципів політики Е. б. і покращення стану довкілля має ґрунтуватися на результатах міждисциплінар. наук. дослідж. зв'язків природи й суспільства та можливості комплекс. вирішення проблеми збереження й захисту природ. середовища. Нині проблема безпеки насел. кожної держави, а також цивілізації у цілому є одним із найважливіших критеріїв соц. розвитку. Принцип рівної Е. б. для кожної людини та держави зумовлений неможливістю формування Е. б. за рахунок обмеження екол. прав ін. груп насел. усередині екосистеми й поза її межами. Глобал. взаємозв'язок соц., природ. явищ і процесів не дає переваги будь-якій нації, державі, групі людей у розв'язанні екол. проблем за рахунок інших. Е. б. можна розглядати в глобал., регіон., локальних і умовно точкових межах (держав або будь-яких їхніх адм. одиниць). Фактично вона характеризує геосистеми (екосистеми) різного ієрарх. рангу — від біогеоценозів (агро-, урбоценозів) до біосфери загалом.

Надмірне скупчення с.-г. і пром. підприємств в Україні спричинила катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту, руйнування природ. ландшафтів; аварія на ЧАЕС зумовила значне радіац. ураження насел. і всіх екосистем. Підвищену екол. небезпеку в країні становлять об'єкти хім. та нафтогаз. пром-стей, ядер. енергетики, зокрема зберігання й утилізації радіоактив. відходів (див. *Радіаційна безпека*); біохім. і фармацевт. підприємства; процеси виробництва, зберігання й знищення боєприпасів, ракет. палива; виробництво цементу, асфальтобетону, азбесту; гідроенергет. і гідротех. споруди тощо. Аналіз антропоген. впливу на природні екосистеми засвідчив, що швидкість деградації довкілля України більша від швидкості біол. пристосування живих організмів до середовища існування, тобто втрачено стійкість екосистем. Особливість формування системи Е. б. полягає в тому, що вона відповідає інтенсивно-коеволюц. типові розвитку суспільства (реалізується в інтересах суспільства як суб'єкта екосистеми і середовища — об'єкта). Е. б.

неможливо досягти в межах традиц. пром. розвитку, оскільки він заснований на руйнуванні природ. середовища. На Конф. ООН з питань довкілля (Ріо-де-Жанейро, 1992) визначено новий тип соц.-екон. процесу — сталий розвиток, що створить умови для досягнення високої якості довкілля і здорової економіки у всіх народів світу. Систему заходів із забезпечення Е. б. наведено у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», серед них — врахування екол. вимог до розміщення, проектування, будівництва, експлуатації підприємств, споруд; охорона довкілля при застосуванні засобів захисту рослин, мінерал. добрив, токсич. речовин, від акустич., електромагніт., іонізуючого впливів, радіоактив. і побут. забруднення; дотримання умов Е. б. при проведенні наук. дослідж. тощо. 16 січня 1997 ВР України затв. Концепцію нац. безпеки України, за якою осн. напрямками держ. політики в галузі Е. б. є контроль за дотриманням науково обґрунтованих нормативів природокористування й охорони довкілля; виявлення та усунення загроз для здоров'я насел., своєчасне його попередження у разі небезпеки; зниження антропоген. навантаження на довкілля; впровадження у виробництво екологічно безпеч. технологій та ін. В Україні проблеми Е. б. досліджують [А. Качинський](#), [В. Боков](#), [А. Лущик](#) та ін.

Рекомендована література

1. Экологическая безопасность: Вопросы реализации государственной стратегии. Москва, 1988;
2. Качинський А. Б., Наконечний О. Г. Стійкість екосистем та проблема нормування в екологічній безпеці України. К., 1996;
3. Агаркова Н. В., Качинський А. Б., Степаненко А. В. Регіональний вимір екологічної безпеки України з урахуванням загроз виникнення техногенних і природних катастроф. К., 1996;
4. Качинський А. Б., Хміль Г. А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. К., 1997;
5. Данилов-Данильян В. И. Экология, охрана природы и экологическая безопасность: Учеб. пособ. Москва, 1997;
6. Боков В. А., Лущик А. В. Основы экологической безопасности. Сф., 1998;
7. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека. Москва, 1998;
8. Барбашова Н. Забезпечення екологічної безпеки при використанні у господарській діяльності ядерної енергії // Право України. 1998. № 6.

[С. І. Лавриненко](#)

Бібліографічний опис:

Екологічна безпека / С. І. Лавриненко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18670>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).